

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 19

Рівне – 2010

Збірник наукових праць

«Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії»

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 19. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2010. – 309 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України
часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”
визнано фаховим виданням у галузі історичних наук
(постанова від 17 квітня 2010 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія КВ № 15857-4329Р від 12 жовтня 2009 р.

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 2 від 24 вересня 2010 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.
Рівненський державний гуманітарний університет

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2010

В галузі економіки Кошицька програма передбачала запровадження державного керівництва над ключовими галузями промисловості, фінансами та природними багатствами Чехословацької Республіки. Разом з тим власністю держави оголошувалася майно німецьких та угорських капіталістів, а також тих чехословацьких громадян, що брали безпосередню участь у розчленуванні країни і співробітничали з фашистами в період окупації. До числа останніх належала, зокрема, верхівка чехословацьких банкірів, промисловців і поміщиків, які нібито активно допомагали фашистським окупантам „по – хижацькому” грабувати чеські і словацькі землі. Водночас намічалася проведення аграрної реформи з метою забезпечення землею малоземельних і безземельних селян. Землі, конфісковані у репресованих німців та угорців, а також колабораціоністів повинні були перейти до рук селян.

Отже, проаналізовані вище та й інші основні положення Кошицької урядової програми за своєю суттю були історично прогресивними. Але подальша практична реалізація проголошеної 5 квітня 1945 року урядової програми суттєво відрізнялася від декларованих принципів, насамперед внаслідок застосування конфіскаційних і репресивних заходів.

Джерела та література

1. Аморт Ч. СССР і звільнення Чехословаччини. – М. : Прогрес, 1976. – 267 с.
2. Антифашистський рух спротиву в країнах Європи в роки Другої світової війни. / Під ред. В. П. Бондаренка – М. : Соціально – економічна література, 1962. – с. 95 – 148.
3. Бірюков І. Чехословаччина : люди і роки. – М. : Політична література, 1986.
4. Ванечек В. Історія держави і права Чехословаччини. – М. : Юридична література, 1981. – 492 с.
5. Вовканич І. І. Чехословаччина
6. Вовканич І. І. Ядерний фактор „совєтизації” Чехословаччини в другій половині 1940 – х рр. // Розбудова держави. – 2000. - №7. – с. 151 – 159.
7. Волокитина Т. В., Мурашко Г. П., Носкова А. Ф. Народная демократия : миф или реальность ? Общественно – политические процессы в Восточной Европе. – М., 1993. – 334 с.
8. Всесвітня історія. / Під ред. І. Новікова. – М. : Думка, 1965. – с. 412 – 417.
9. Даньшина В. Н. Економічний розвиток Чехословаччини. – М. : Наука, 1977. – 223 с. [9]
10. Зернов Б. П. Чехословакия. – М. : Мысль, 1982. – 140 с.
11. История Чехословакии : с древнейших времен до наших дней. / Под ред. Г. Клеванский. – М., 1988.
12. Марьяна В. В. Э. Бенеш : последний визит в Москву (март 1945). Документальный очерк // Словяноведение. – 1996. - №6. – с. 77 – 88.
13. Марьяна В. В. СССР и Словацкое востание // Вопросы истории. – 1998. - №9. – с. 13 – 21.
14. Марьяна В. В. Чехословацкая историография : перепетии движения в «бархатной» революции (1945 – 1986) // Революции 1989 года в странах Центральной (Восточной) Европы : взгляд через десятилетия. – М. : Наука, 2001.
15. Мурашко И. П. Политическая борьба в Чехословакии в 1944 – 1948 гг. И национализация средств производства. – М. : Наука, 1986.
16. Мухтасипов М. Торжество правды. – М. : Мысль, 1983. – 252 с.
17. Очерк истории Коммунистической партии Чехословакии. – М. : Политическая литература, 1979.
18. Черній А. І., Черній В. А. Історія південних і західних слов’ян. – Рівне : Волинські обереги, 1999. – с.369 – 398.
19. Яровий В. І. Історія західних та південних слов’ян у ХХ ст. – К., 1991. – с. 122 – 165.

УДК: 94: 323 (438) «1968»

Віруцька С.В.

СУСПІЛЬНО - ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ В ПОЛЬЩІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОДІЙ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ»

Стаття присвячена висвітленню суспільно – політичних настроїв у Польщі та Чехословаччині в 1968 році та їх взаємовпливу.

Ключові слова: «Празька весна», Організація Варшавського договору, «соціалізм з людським обличчям».

Стаття посвячена отображенню общественно–политических настроений в Польше и Чехословакии в 1968 году и их взаимовлиянию.

Ключевые слова: «Пражская весна», Организация Варшавского договора, «социализм с человеческим лицом».

This article devoted to the problem of social and political mood in Poland and Chechoslovakia in 1968 and they interplay.

Key words: “Prague spring”, Organization of Warsaw pakt, «socialism of men`s face».

Постановка проблематики та актуальність. Події 1968 року не залишили байдужим спостерігачем жодну країну на території Європи. Оскільки, по великому рахунку, мова йшла про долю країн, розташованих в самому центрі Європи і, які належали до одного з двох конкуруючих на той час блоків – Організації Варшавського договору (ОВД). Саме ці країни гостро відчули на собі потреби змін, які, як відомо, згодом були розцінені як такі, що суперечать соціалістичним принципам. Оцінки цих подій ніколи не були однозначними, в певні історичні моменти вони були оцінені або позитивно, або негативно, тому поле для об’єктивного

наукового пошуку є відкритим. І зараз дана проблема цікавить дослідників, оскільки багато проблемних питань залишилося поза увагою. Одною з таких проблем є питання взаємовпливів «Празької весни» в Чехословаччині та березневих подій 1968 року в Польщі.

Отже, метою даної статті є спроба здійснення порівняльного аналізу розгортання подій 1968 року, а саме, Польського Березня і «Празької весни» та взаємної реакції на них у цих двох соціалістичних таборах.

«Празька весна» з її запереченням сталінської тоталітарної моделі соціалізму стала знаковою подією другої половини ХХ століття. Є справедливою думка, що «вона стала тим поворотним моментом, який здійснив внесок у розвал СРСР і був співзвучний багатьом демократичним революціям в сусідніх країнах. Не дивно, що увага істориків звертається не тільки на внутрішні процеси в країні, але й на зовнішні, а через їх призму взаємовпливи на інші події» [10, 76].

Ситуація загострилась, коли на пленумі ЦК КПЧ більшістю голосів був звільнений з посади першого секретаря ЦК КПЧ А. Новотний, який зосереджував в своїх руках всі вищі партійні та державні функції. Щодо цього, А. Бовін в своїх мемуарах відмічав, що Л. Брежнєв, який був присутній на з'їзді КПЧ не міг зрозуміти, чим ж все таки провинився А. Новотний. «Ви бачете, – говорив Л. Брежнєв, – що атаки ідуть не стільки на Новотного, скільки зачіпають зовсім інші питання: якась свобода, демократія, лібералізація... Нам і себе потрібно захистити» [5, 101]. Новим головою ЦК КПЧ став О. Дубчек, який до цього очолював ЦК компартії Словаччини. Його кандидатуру підтримували ті кола правлячої еліти і інтелектуали чеського і словацького суспільства, які починаючи з 1960-х років добивалися проведення реформ в політичній, суспільній та економічній сферах суспільного життя, направлених на його демократизацію [5, 101].

Як відомо, внутрішній розвиток Польщі та Чехословаччини був в деяких питаннях тісно пов'язаний, оскільки обидві країни були соціалістичними та входили в ОВД. Але зрозуміло, що події в них протікали по-різному, оскільки кожна країна мала свої внутрішні особливості. Як зазначає А. Мічний: «У Чехословаччині 1968-го року комуністи-реформатори повернулися до демократичних ідеалів, що були близькими країні перед Другою світовою війною. Олександр Дубчек, лідер комуністів Чехословаччини й символ «Празької весни», втілював надію демократії, справжнього плюралізму й мирного шляху розвитку держави, керованої законом і повагою до прав людини» [4].

В 1968 році у Чехословаччині, під час подій «Празької весни», річ йшла в першу чергу про внутрішньо-суспільний процес, який назрівав ще з 50-х років і мав за мету демократизацію режиму: звільнення від залишків сталінського правління, свобода друку, економічні, перш за все ринкові, реформи і захист національної незалежності країни. В основі «Празької весни» лежали суспільні рухи широких мас, членів КПЧ і безпартійних. Цей процес поступово розростається в надрах соціалістичного ладу, який втрачає свою динаміку і переваги. В Чехословаччині фактично рух оновлення і реформ був ініційований з середини компартії, чехословацькими діячами і групами номенклатурної еліти, просоціалістичними та ліберально настроєними представниками інтелігенції. В цілому, в їх розумінні, річ йшла тоді саме про «покращення соціалізму» і його оновлення. Хоча як вказує В. Мусатов: «Деякі представники суспільства робили ставку на більше – на розрив з соціалізмом» [9, 163].

Якщо на початку обрання Олександра Дубчека першим секретарем ЦК КПЧ – союзники по ОВД демонстрували підтримку новому чехословацькому керівництву, тоді, як вказує П. Блазек, польський комуністичний лідер В. Гомулка закликав, щоб країни співдружності підтримували «проведення твердої лінії, яку й до цього часу веде комуністична держава Чехословаччина, як у внутрішніх справах так і у міжнародному комуністичному русі» [7, 45], та згодом, по мірі поглиблення в ЧСР реформаторських процесів, їх погляди змінювались [1, 51]. Ситуація загострилась після того як в ряді газет, по радіо і телебаченню почали пропагувати закличками «до повного відділення партії від держави», про повернення ЧСР до буржуазної республіки Масарика і Бенеша, перетворення ЧСР у «відкрите суспільство» та інше. Виступи під гаслом «повної свободи», висловлення думок, як зазначалося в закритій інформації ЦК КПРС, «дезорієнтують маси, збиваючи їх з правильного шляху, та не отримують належної жорсткої реакції зі сторони КПЧ». А тому ці події в Чехословаччині намагаються використати контрсоціалістичні кола для дискредитації політики КПЧ та всіх досягнень соціалізму в ЧСР, для роз'єднання союзу Чехословаччини з Радянським союзом та іншими «братерськими соціалістичними країнами» [9, 172]. Вже 23 березня на зустрічі в м. Дрездені керівники партій та урядів п'яти соціалістичних країн виступили з критикою лінії комуністичної партії Чехословаччини (КПЧ) та особисто О. Дубчека. Чехословацький лідер намагався переконати країни співдружності в правильності вибраної реформаторської цілі – побудови «соціалізму з людським обличчям» – та методів її досягнення. Однак «п'ятірка» виражала зростаюче занепокоєння суспільно-політичними процесами, які відбувалися в ЧСР, вбачаючи в них загрозу позиціям ОВД [1, 51].

Варто сказати, що критику політики компартії Чехословаччини, яка нібито «недооцінювала небезпеку для соціалістичного ладу», як не парадоксально, розпочав саме Владислав Гомулка (лідер комуністичної партії Польщі), який, ще зовсім недавно, в 1948-1956 рр. сам був одним з головних «підричників спокою» в соціалістичному таборі, а його діяльність затаврована, як «правонаціоналістична» і вважалась такою, що підриває цілісність радянського блоку [2, 41]. Як вказує В. Мусатов, він заявив, що партія все більше втрачає важелі управління країною і що саме так розпочиналася в 1956 році криза в Польщі [9, 77]. Можна відзначити, що хоча позиція В. Гомулки із-за його імпульсивності іноді зазнавала змін, він все-таки залишався прихильником рішучих дій у відношенні до чехословацьких реформаторів. Саме лідер комуністів Польщі, одним із перших, літом 1968 року, заявив, що «соціалістичні країни не можуть дозволити, щоб контрреволюція

взяла верх в Чехословаччині» [9, 181], оскільки така ситуація може стати загрозою для спокою в інших країнах соціальної співдружності.

«Празька весна» звернулася до елементарних цінностей: свободи, плюралізму, терпимості, суверенітету й відмови від диктату ортодоксального комунізму. Як пише учасник тих подій А. Мічник, «...коли, через 40 років я згадую ці події, я бачу не лише повстання, а й велику ілюзію того, що Кремль можливо перехитрити й безболісно привести суспільство від комуністичного до демократичного ладу... Було дуже простодушно вірити в подібне, але це сприяло пробудженню народу, після якого прагнення свободи здобуло своє виправдання» [4].

Що ж до Польщі, то 1968-й рік для неї знаменний подіями, котрі не лише вплинули на епохальні зміни в системі координат польського суспільства, його інтелектуальної та політичної еліти, але, перш за все, кардинально змінили ставлення багатьох пересічних поляків до комунізму як такого.

Події 1968 р. відбулися у символічний момент післявоєнної історії Польщі, на середині шляху між періодом найбільш ортодоксальної схеми комунізму — сталінізму і остаточним крахом комуністичної системи, тобто між 1949 та 1989 роками [8].

Німецькі, італійські, французькі та американські студенти, виступали проти університетського безправ'я. Але це було в країнах з зовсім іншою історичною спадщиною, на противагу польським та чеським студентам, вони не повинні були воювати за свободу слова, вони творили фундаментальні засади демократичної держави. Наприклад, молодь Франції виступала, передусім, за мирну університетську реформу. Однак, протести на Заході були обмежені лише студентськими виступами, натомість в Польщі та Чехословаччині студентські протести набирали загально - суспільного характеру, а їх головною метою стала лібералізація реального соціалізму [7, 35]. Те, за що боролися у березні 1968 р. студенти та інтелігенція в Польщі та Празі в період розбуджених надій на демократичний соціалізм, і те, що було перекреслене вторгненням у серпні 1968 р., для молоді вільного світу було чимось таким як повітря: «чим дихали, цього не помічали» [12].

Щось подібне як в Чехословаччині відбувалося і у Варшаві. В. Гомулка, який пройшов непростий шлях нормалізації ситуації в країні після 1956 року, побоювався, що процеси в сусідній ЧССР негативно віді́б'ються на польському суспільстві, оскільки ситуація в той період у Польщі теж була досить напруженою [9, 181].

На перший погляд, заворушення 1968 року розпочались з незначного протистояння влади та суспільства, а саме з цензурної заборони вистави спектаклю «Dziady» за Адамом Міцкевичем. Польська влада «знімає» зі сцени Національного театру «Dziady» в постановці Казимира Деймека. А. Шосткевич висловлює думку, що комуністичне керівництво Польщі зробило це на вимогу посольства СРСР, яке «побачило» в постановці класичного твору антиросійські алюзії [12].

Остання дозволена вистава «Dziady» (про що звістка швидко облетіла народ) відбулася 30 січня 1968 р. у піднесеності настрій, за участю рекордної кількості глядачів. Після спектаклю спонтанно організувалася демонстрація — похід до пам'ятника народному поетові [8]. Понад 3 тис. студентів і вчених Варшави вийшли на вулиці протестуючи і виступаючи на захист спектаклю, який цензура зняла зі сцени Варшавського театру [12]. А безпосереднім резонансом даної події стали багатолюдні страйки у польських вузах (зокрема, у Варшаві, Кракові, Вроцлаві). Хоча в наступні дні й місяці простір свободи в Чехословаччині розширювався, а в Польщі, навпаки, підлягав систематичному обмеженню, все ж 9 березня в Варшаві відбувся маніфест, під час якого студенти виступили за підтримку Чехословацьких змін з гаслом: «Вітаємо чехословацьких братів!». 12 березня студенти зібралася біля міністерства внутрішніх справ і проголошували: «Хай живе Чехословаччина!», «Хай живе Дубчек!» [7, 40]. В цьому контексті Ж. Ейслер наголошує на тому моменті, що один з найвищих представників КПЧ був знаменем одного з гасел Польського Березня, студенти проголошували, що «Польща чекає свого Дубчека». Оскільки це могло бути розтлумачене так, ніби польські студенти чекають на його приїзд до Польщі, тому проголошувалося це в однозначній формі - «Польща, чекає на свого Дубчека» [7, 40].

Проте, як зазначає А. Шосткевич: «В подіях шістдесят восьмого не йшлося про випадковий конфлікт, котрий невідомим чином набув непередбаченої динаміки. Навпаки, йшлося про завершення певного процесу, характерного не лише для Польщі. Цей процес характеризувався спробами з боку різних прошарків суспільства, але передусім інтелектуальної еліти та академічного середовища, щоб демократизувати комуністичну систему» [8]. 20 березня 1968 року страйкуючі звернули увагу на те, що реформи проведені в дусі демократизації внутрішньополітичного життя в Чехословаччині відповідають засадам соціалізму [7, 41].

Такого роду процеси у Польщі не були одномоментним вибухом, вони назрівали з різною амплітудою вже від відлиги 1956 р. Та в кінці 60-х, серед комуністичного істеблішменту, почали брати гору консерватори, прихильники розправи з вільнодумцями. З другого боку, у суспільстві наростало розчарування рівнем життя, наростав конфлікт поколінь і цінностей. Особливо серед студентської молоді великих міст відчувалося все сильніше й сильніше прагнення до змін [8]. Подібні виступи стали останньою краплиною в терпінні польської влади. Після цього, весною 1968 року, владні органи вирішили ізолювати Польщу від «Чехословацької зарази». Був посилений контроль на кордоні, контролювалося листування, найчастіше листи не доходили до своїх адресатів [7, 42]. Влада не мала наміру відступати, почалися переслідування, комуністична партія озброїлася популістською антиінтелігентською риторикою на кшталт гасел «Robotnicy do fabryk, studenci do nauki» (Робітники — на заводи, студенти — на навчання) [8]. Почалися кампанії проти «недругів соціалізму». В березні поліція була змушена використати силу для розгону студентських виступів, розпочалися — репресії й арешти студентів, учасників демонстрації [8].

Виступи польських студентів, які відбулися у країні в березні, змусили В. Гомулку різко зробити жорсткішою свою позицію. Лозунги, в тому числі й «Вся Польща чекає свого Дубчека», по всій очевидності

змусили польського партійного лідера роздивитися в польських і чехословацьких подіях «сплановану акцію зарубіжних імперіалістів при підтримці внутрішніх ворогів» [2, 44]. «Оскільки в двох сусідніх країнах, - як зазначав В. Гомулка, - ситуація на 90% схожа і зрозуміло, що під гаслами культури, свободи схований недруг, працює контрреволюція, працює закордонна служба, яка з їхньою допомогою хоче досягти своїх цілей...» [3, 92]. Цікавим залишається питання яким чином події в Чехословаччині вплинули на відношення державного і партійного відомства в Польщі, і наскільки важливо це було для них, і чи справді вони вважали, що ця «Чехословацька зараза» може поширитися над Віслою. Отож, спостерігаючи за процесом, який розвивався в ЧССР, польський лідер в свободі висловів розгледів «наростаючу контрреволюційну хвилю», про що і заявив на Дрезденській зустрічі делегації п'яти компартій Східної Європи, яка відбулась 23 березня [2, 44]. У протокол наради шести комуністичних країн внесено виступ В. Гомулки, який звертається до керівника Чехословаччини О. Дубчека: «...Наша влада і наш народ занепокоєні ситуацією, яка склалась в Чехословаччині, оскільки не тільки там, але і в нашому таборі неспокійно... Бачимо, що в Чехословаччині небезпека стоїть перед країною, людьми та керівництвом ЧС КП... Тому потрібно негайно придушити ці контрреволюційні сили, які виступили на сцену в Чехословаччині і в Польщі... Ми не маємо на меті вмішуватися у внутрішні справи братської держави, але у даній ситуації, коли внутрішні події впливають на зовнішні, та на країни соціалістичного табору і взагалі на позицію соціалістичних сил в Європі, в цих умовах потрібно щось вирішувати... Але це просто рекомендаційна засторога, оскільки Польща вже щось подібне пережила в 1956 році, а Чехословацька сторона може не бачити в цьому небезпеки...» [3, 91].

В даній проблемі потрібно зважати на той факт, що тодішні події в обох землях розглядалися в ширшому, міжнародному контексті. Керівництво відносно часто отримувало відгуки щодо «Березневих подій» в контексті хвилі молодіжних рухів, які прокотилися світом в 1968 році.

В Чехословаччині вільно працювали засоби масової інформації, які періодично сповіщали про ситуацію в Польщі. Звістки про це доходили до В. Гомулки, що звичайно викликало його незадоволення, оскільки він вважав, що все, про що говориться в ЗМІ Чехословаччини стосовно ситуації в Польщі, є дуже перебільшеним, тому що він тримає ситуацію під контролем. На нараді в Дрездені він зазначив «... в нашій країні не дійшло до такої ситуації, яка була у вас на студентських мітингах, у нас ніхто не проголошував відкрито антирадянську резолюцію, не було гасел «Геть від Радянського союзу!», а лише про свободу слова, демократичні права... У вас ситуація пішла далі нашої, тут на думці антирадянські резолюції... В нашій країні ми були змушені придушити цей сплеск і хочемо, щоб ваші ЗМІ повідомляли реальну ситуацію, а не пропагували неправду» [3, 93]. Також в своїй промові лідер комуністів Польщі відкрито натякав на те, що в Чехословаччині дуже гуманна реакція на таку серйозну загрозу. Він навіть раніше відправив ноту протесту стосовно цього питання до керівництва Чехословаччини. А вже згодом в Чехословацьких засобах масової інформації з'явилися новини, що члени різних політичних програм навмисно фальсифікували останні події в Польщі [7, 39].

Тим не менш, як вважали лідери країн співдружності, розвиток ситуації в Чехословаччині диктував необхідність пошуків рішення назрілої кризи навколо одного з учасників Варшавського договору.

В. Гомулка відкрито заявляв, що в Празі «розгулює контрреволюція». Вже, після наради в Дрездені чітко обмалювалися два підходи до розвитку ситуації в Чехословаччині. Один - це шлях реформ, програма надання соціалізму «людського обличчя», за який виступали більшість керівників Чехословаччини в той період, включаючи і представників промосковського крила в партії. Вони не заперечують наявності правих, антисоціалістичних тенденцій в ЧССР, але вважали, що соціалізму в їхній країні не загрожує небезпека, оскільки основний політичний напрям є «просоціалістичним», а КПЧ в змозі контролювати суспільні процеси. Інший підхід - це позиція керівництва КПРС і керівників компартій (Польщі, Болгарії та ін.) що підтримували його і були занепокоєні ходом суспільних процесів в Чехословаччині, вбачаючи в них загрозу соціалізму. Вони вважали, що КПЧ все більш втрачає владу, а О. Дубчек виявився слабким керівником. Звідси напрошувався висновок про необхідність зміни ситуації, надання допомоги «чехословацькому братові», поки ще не пізно. Польське керівництво побоювалося, що процеси у сусідів негативно відіб'ються на польському суспільстві, тому В. Гомулка наполягав на тому, що «чехословацькі товариші не можуть «звернути голову» антисоціалістичним елементам, які засіли в друці, на радіо та телебаченні і загалом відкритим ворогам соціалізму» [1, 52]. Згодом прозвучало рішення на користь вводу військ для «допомоги» союзній державі.

Зі всього вище викладеного можна стверджувати, що тодішній перший секретар ЦК Польської об'єднаної партії В. Гомулка був одним з найбільш ярих прихильників військового рішення «чехословацької проблеми». Вже в лютому – березні 1968 року, зіткнувшись у себе в країні з відкритими проявами незадоволення інтелігенції та студентськими виступами, він демонстрував занепокоєння через можливість проникнення в Польщу «чехословацької зарази». Можливість військового втручання у внутрішні справи Чехословаччини допускала майже всіма представниками польського керівництва вже на початку березня, а 5 липня на засіданні Політбюро ЦК ПОРП така перспектива обговорювалась як реалістична. В. Гомулка при цьому був розлючений «м'якістю» Москви: «Радянські роблять це в рукавичках. Якщо б це залежало від нас, я б їх (чехословацьких «контрреволюціонерів» - С. В.) давно переламав...» [2, 41].

Згодом, члени п'яти держав ОВД здійснили збройне вторгнення на територію суверенної Чехословаччини для «надання допомоги здоровим силам» і «відвернення контрреволюційного перевороту» [1, 48]. Участь польських військ у подавленні «Празької весни» виражало не тільки догматизм ЦК ПОРП, але і прагнення захистити національні інтереси Польщі в такому вигляді, як їх розуміло керівництво ПНР [2, 47].

В інтервенції військ Організації Варшавського договору в Чехословаччину, як відомо, брала участь 2-га польська армія, що складало приблизно 10% сил вторгнення [2, 41]. Участь польських військ в 1968 р. у «агресії» щодо Чехословаччини зіпсувала імідж польського народного війська, яке навіть в часи комунізму користувалося великою довірою суспільства. Ця подія спричинила також ревізію деяких елементів польської національної міфології. Комуністи ще із 40-х років щедро і охоче брали на озброєння національну міфологію, загравали з національними почуттями суспільства. Проте гасло «За нашу і вашу свободу!» після вторгнення у Чехословаччину звучало вже фальшиво, та змушувало не одного поляка заново поглянути на історичне минуле країни та нації [8].

Історичні паралелі, які з'явилися в контексті спектаклю «Dziady» (між залежністю ПНР від СРСР та історичною залежністю від Росії в часи А. Міцкевича) та антиізраїльська пропаганда, спричинена зокрема тим, що весь соцтабір вслід за СРСР підтримував арабські країни (що у 1968-ому ганебно програли війну з тим же Ізраїлем, який, своєю чергою, підтримували США), не були одинокими міжнародними контекстами польського 68-го. В цьому ж році польські війська разом з військами союзників із Варшавського договору брали участь у придушенні чехословацької демократизації. Як зазначає П. Тим: «Для частини майбутніх опозиціонерів це стало причиною моральних переосмислень, захоплення чеською літературою, поезією, і врешті — тривалої співпраці польської та чеської опозиції у сімдесяті, вісімдесяті роки» [8].

Важко пояснити події 1968 року, але складається враження, що з плином часу їхня значущість лише зростає. Революційний процес 1968 року мав багато втілень і до нього вели різні шляхи. Студенти Сорбони, Берклі, Варшавського університету чи Карлового університету в Празі ладні були дискутувати скільки завгодно, але насамперед, на молодих поляків та чехів посипалися удари міліцейських та «гебістських» палиць, а найактивніші отримали суворі в'язничні терміни [12]. Вірною є думка, Вацлава Гавела: «Ніяка моментальна політична поразка не може спричинити вселюдської історичної зневіри, якщо переможений не втратив самоповаги» [11, 182].

Очевидно, що комунізм був засобом панування радянської влади в завойованих країнах, але тим самим, він був способом життя величезної частини кожної нації в умовах у яких вона була змушена жити. Імре Негі, лідер угорського повстання 1956 року й Олександр Дубчек стали героями народних легенд, що наштовхує на думку про те, що «комунізм — виключно нав'язана ззовні ідеологія» [6].

Висновки. Реформаторський процес, який розвивався в Чехословаччині від початку 1968 року, нажаль не був підтриманий аналогічним розвитком в Польщі. Польський Березень, під час якого був придушений студентський бунт, означав кінець надій на те, що рух в Польщі і Чехословаччині міг стати синергем. Вторгнення військ СРСР та інших чотирьох країн ОВД до Чехословаччини 21 серпня 1968 року в якому брала участь і Польща, ознаменував кінець реформаторських спроб у Чехословаччині [7, 29]. І. Климеш цей факт пояснює так: «Радянські танки не допустили демократичних перетворень, яких прагнула більшість спільноти... Парадокс, але ця болюча втрата поглибила сприйняття спільнотою демократичних ідеалів. Їх не сприймали б глибше, якби 68-го року справді запанувала демократія...» [11, 182].

Польський рух свободи 1968 року зазнав краху в боротьбі з жорстокістю поліції; «Празька весна» була розгромлена арміями п'яти держав — учасників Варшавського договору. Але в обох країнах 1968 рік породив нові політичні настрої. Польські й чеські опозиційні рухи, що виникли через декілька років, мали свої джерела в подіях 1968 року [4]. Вже в серпні 1989 р. Адам Мічник (один із лідерів «Солідарності» й редактор-фундатор газети «Gazeta Wyborcza») запропонував резолюцію з вибаченнями перед чехами й словаками за участь Польщі у вторгненні 1968 року. «Я відчував, що історичне коло замкнулося: ідеї Польського Березня й «Празької весни»... ставали політичними фактами... Через три місяці в Празі почалася оксамитова революція» [4].

Як вже зрозуміло, обидві спроби реформування соціально - економічної системи і політичного ладу потерпіли поразку. В Чехословаччині реформи О. Дубчека були подавлені військами держав ОВД, що привело до заміни реформаторів, які стояли на чолі всієї Комуністичної партії Чехословаччини (КПЧ) і держави. Що ж до Польщі, то В. Гомулка зумів власними силами, не допустивши втручання ззовні, нанести поразку страйкуючим, щоб в країні не повторилися події 1956 року.

Джерела та література

1. Алексеев А. Чехословакия, 40 лет назад / А. Алексеев // Международная жизнь. — 2008. — №7. — С. 48-56.
2. Волобуев В. Владислав Гомулка и подавление «Пражской весны». О некоторых взглядах Польского партийного лидера на реформы в Чехословакии / В. Волобуев // Славяноведение. — 2008. — №3. — С. 41-47.
3. Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1968: Prosinec 1967 - červenec 1968 / Jitka Vondrová — Jaromír Navrátil a kol. // Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Borno, 1995. — 359s.
4. Мічник А. Від Празької весни — до оксамитової революції [Електронний ресурс] // День — 2008. — №147. вівторок, 19 серпня. — Режим доступу до газети.: <http://www.day.kiev.ua/250154/>
5. Москва — Прага... 1968 год: два документа из архива Константина Симонова // Славяноведение. — 2008. — №3. — С. 101-115.
6. Мусатов В. О «Пражской весне» 1968 года. [Електронний ресурс] 13.04.2010 // — Режим доступу до статті: http://www.pseudology.org/chtivo/Prazhskaaya_vesna1968.htm
7. Polsko a Československo v roce 1968. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. Varsava 4 — 5 zari 2003 // Sestavili Petr Blázek, Lykasz Kaminski, Rydolf Vevoda, Jan Rychlík (eds.). — Dokoran, Praga 2006. — 360с.

8. Тим П. Польський 68-й колись і нині [Електронний ресурс] // Український журнал — 2008. — №5. — С. 32-34. — Режим доступу до журн.: <http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/208/>
9. Чехия и Словакия в XX веке: очерки истории: в 2 кн. / [отв. ред. Марьяна В.]; Ин-т славяноведения. — Москва.: Наука, 2005. — (XX век в документах и исследованиях). Кн. 2. — 2005. — 558с.
10. Человек «Пражской весны». Воспоминание Честмира Цисаржа // Славяноведение. — 2008. — №3. — С.76-99.
11. Шатилов М. Десять Празьких листів / М. Шатилов // Всесвіт. — 2005. — №1-2. — С. 177-183.
12. Шосткевич А. Бунт молодих. 1968 — рік, в якому світ став догори ногами [Електронний ресурс] 05.01.08. — Режим доступу: <http://www.zgroup.com.ua/article.php?articleid=13>

УДК 94(477)

Лемак Н.М.

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ Е. ХІТА В УМОВАХ ЕВОЛЮЦІЇ ТРАДИЦІЙНИХ ЗАСАД КОНСЕРВАТИЗМУ ДО НЕОКОНСЕРВАТИЗМУ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

Реалізація політичного курсу Е. Хіта була сумішшю декількох концепцій, його політика була чимось на зразок перехідного етапу як для консервативної партії, так і для всього британського суспільства. Вона була поміркованою, як і політичний стиль Е. Хіта. Та варто зазначити, що вперше в історії Великобританії було проголошено основні засади неоконсерватизму, який остаточно та концептуально сформується майже через десятиліття та буде покладений в основу політики урядів, очолюваних М. Тетчер у 1980-1990-х рр., яка успішно використала досвід та ідеї свого попередника, та доведе свою дієвість та ефективність, а, власне, визначить кардинальний поворот у розвитку країни в усіх сферах життя суспільства.

Ключові слова: консерватизм, неоконсерватизм, британське суспільство.

Realization of political course of E. Hita was mixture of a few conceptions, his politician, was something like the transitional stage both for conservative party and for all Britannic society. It was moderate, as well as political style of E. Hit. But stands to mark that first basic principles of neokonservatismu which finally and conceptually will be formed almost through a decade and will be fixed in basis of policy of governments were proclaimed in history of Great Britain, headed M. Tetcher in 1980-1990th, which used experience and ideas of the predecessor successfully, and will lead to the effectiveness and efficiency, and, actually, a cardinal turn will define in development of country in all spheres of life of society.

Ключевые слова: консерватизм, неоконсерватизм, британское общество.

Realization of political course of E. Hita was mixture of a few conceptions, his politician, was something like the transitional stage both for conservative party and for all Britannic society. It was moderate, as well as political style of E. Hit. But stands to mark that first basic principles of neokonservatismu which finally and conceptually will be formed almost through a decade and will be fixed in basis of policy of governments were proclaimed in history of Great Britain, headed M. Tetcher in 1980-1990th, which used experience and ideas of the predecessor successfully, and will lead to the effectiveness and efficiency, and, actually, a cardinal turn will define in development of country in all spheres of life of society.

Key words: conservatism, neokonservatism, Britannic society.

Одним із найважливіших завдань історії є використання та застосування досвіду минулих часів до ситуацій сьогодення для уникнення можливих помилок та ефективного вирішення існуючих проблем різного характеру. Глибоке вивчення всесвітньої історії сприяє ретроспективному комплексному проблемно-пошуковому розгляду найрізноманітніших тенденцій в інших країнах для виявлення закономірностей розвитку суспільних відносин, характеру та сутності багатьох економічних явищ, політичних процесів і створює всі передумови для практичного використання цих знань на шляху розбудови нашої власної держави.

Як не дивно, однак в історії ще досі залишається безліч питань, які несправедливо залишилися поза увагою дослідників. Так, зокрема, постать одного з найвидатніших діячів ХХ століття – Едварда Хіта-практично не досліджена як в історіографії попередніх періодів, так і в сучасних наукових доробках вітчизняних дослідників, незважаючи на величезний та вагомий вплив його ідей та діяльності не тільки на консервативну партію, а й на розвиток Британії другої половини

ХХ століття загалом.

Актуальність дослідження полягає у спробі проаналізувати маловідомі сторінки історії британського консерватизму. Це дає можливість визначити роль Е.Хіта і його «тихої революції» як сукупності внутрішньополітичних та зовнішньополітичних заходів, спрямованих на виведення Великої Британії з перманентної економічної, соціальної та політичної кризи 1970-х років. На думку автора, саме реформи Е.Хіта стали джерелом майбутніх успіхів консервативного уряду М. Тетчер у 80-их - 90-их роках минулого століття

З М І С Т

NOTA BENE

Грипич С.Н. ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ НА СТОРІНКАХ ФАХОВОЇ ПЕРІОДИКИ, ПРЕДСТАВЛЕНОЇ У ФОНДАХ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ РДГУ (<i>Рецензія на періодичне фахове видання „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: зб. наук. праць: наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету”</i> . – Рівне: РДГУ, 2000 – 2010)	3
ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	
Удод О.А., Юрій М.Ф. ВЛАДА У КИЇВСЬКІЙ РУСІ	7
Заглинська Л.В., Гоголь Т.В. УКРАЇНСЬКІ ГРОШІ В ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНОМУ АСПЕКТІ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОВИХ ГРОШОВИХ ВІДНОСИН	17
Єрасов Б.В. УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ МІЖ КНЯЗЕМ ВОЛОДИМИРОМ ТА ЦЕСАРІВНОЮ АННОЮ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ	28
Омельчук Б.А. РЕЗИДЕНЦІЙНЕ БУДІВНИЦТВО НА ЛЬВІВЩИНІ В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ XVII СТОЛІТТЯ	32
Казначєва Л.М. РІЧПОСПОЛИТСЬКІ СЕЙМИКИ У ШЛЯХЕТСЬКОМУ САМОВРЯДУВАННІ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ	37
Шеретюк Р.М. ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА ПІД ЧАС ПРИЄДНАННЯ УНІАТІВ ПРАВОБЕРЕЖЖЯ УКРАЇНИ ДО РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КІНЦІ XVIII СТ.	42
Нагорний В.В. ПЕНІТЕНЦІАРНІ ЗАКЛАДИ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У БОРОТБІ З УКРАЇНСЬКИМ ПРАВОСЛАВНИМ СЕКТАНТСТВОМ У XVIII - ПОЧАТОК XX СТОЛІТЬ)	47
Нікітін Ю.О. ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПО СТВОРЕННЮ І РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОХОРОНИ НАРОДНОГО ЗДОРОВ'Я В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ, ХАРКІВСЬКІЙ ТА ПОЛТАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЯХ У II ПОЛОВИНІ XIX СТ.	51
Шугаєва Л.М. В ПОШУКАХ ІСТИННОГО ПРАВОСЛАВ'Я. ІНОКЕНТІЙ БАЛТСЬКИЙ	57
Киридон А.М. УТВЕРДЖЕННЯ КОМУНІСТИЧНОГО ПОБУТУ В СУСПІЛЬСТВІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1920-Х РОКІВ: ОНТОЛОГІЧНИЙ І АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ	59
Доброчинська В.А. ЮРІЙ ШУМОВСЬКИЙ: ВІХИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ (1908–2004)	68
Абакунова Г.В. АНТИСЕМІТСЬКА ПОЛІТИКА НАЦИСТСЬКОЇ ВЛАДИ В РАЙХСКОМІСАРИАТІ «УКРАЇНА»	73
Киридон П.В. МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПАРТІЙНО-ДЕРЖАВНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ ХРУЩОВСЬКОЇ ДОБИ	79
Чура В.І. КОМПАРТАПАРАТ І РЕЛІГІЙНИЙ РУХ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ НАПРИКІНЦІ 80-Х РР. XX СТ.	84

Мишков В. ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АДРІАНА (ЧЕТВЕРГОВА) В КОНТЕКСТІ НАЛАГОДЖЕННЯ КОНСТРУКТИВНОГО ДІАЛОГУ МІЖ РОСІЙСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ СТАРООБРЯДНОЮ ЦЕРКВОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ	88
Веремейчик Л.Ф. СОЦІАЛЬНЕ СЛУЖІННЯ ПРОТЕСТАНТІВ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ	92
Милуць В.І. ВПЛИВ ХРИСТІЯНСТВА НА ВІЙСЬКО: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ І СУЧАСНІСТЬ	95
Филипчук С.В. ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ЦЕРКОВ	100
Давидчук С. ВІЗИТИ ВИЩИХ ПОСАДОВИХ ОСІБ В УКРАЇНО-ІЗРАЇЛЬСЬКИХ ВІДНОСИНАХ 90-Х РР. ХХ СТ.	103
Сидорук Т. В. ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА НА ПРОЦЕСИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	110
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС	
Прищепя Б.А. НОВІ АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТОПИСНИХ МІСТ ВОЛИНИ	117
Прищепя О. П. РОЗВИТОК ТОРГІВЛІ У МІСЬКИХ ПОСЕЛЕННЯХ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ДОБУ ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	123
Мельничук Н.М. СИМВОЛІКА ПОЛЬСЬКОГО СОКОЛЬСТВА ВОЛИНИ: ПОХОДЖЕННЯ І ТРАДИЦІЇ (1921-1939 рр.)	127
Ленартович О.Ю. ОРГАНІЗАЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОУН НА ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД 1921-1939 РР.	131
Цецик Я.П. РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ВОЛИНИ У 1931 – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1935 РР.	136
Жив'юк А.А. ТЕАТР ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ КОМУНІСТИЧНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ: РІВНЕНСЬКИЙ ВИПАДОК	142
Семещук В.М. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МЕЛПОРАТИВНИХ РОБІТ НА ВОЛИНІ В УМОВАХ «ЗАСТОЮ»: ПРОБЛЕМИ І СПРОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	148
Виткалов С.В. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ТОВАРИСТВА ЯК ФАКТОР ОПТИМІЗАЦІЇ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ СУЧАСНОЇ РІВНЕНЩИНИ	156
Демянюк І. НА ПЕРЕДНЬОМУ КРАЇ. Нарис історії Української Гельсінської Спілки на Рівненщині	159
ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: НАУКОВИЙ ДИСКУРС	
Постоловський Р.М. НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В ЧЕСЬКИХ ЗЕМЛЯХ	168

Бевзюк Є.В. СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЧЕСЬКИХ І СЛОВАЦЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.	177
Агасиев Икрам Керим оглы ПРОБЛЕМЫ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ НЕМЕЦКИХ КОЛОНИСТОВ В ЮЖНОМ КАВКАЗЕ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ ХІХ ВЕКА	183
Івчик Н.С. ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В СФЕРІ ОСВІТИ У ПІВДЕННО-ЗАХІДНОМУ КРАЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.	187
Константінова В.М. ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО МІСТ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІД МАНІФЕСТУ ПРО ВОЦАРІННЯ ОЛЕКСАНДРА ІІІ ДО МІСЬКОГО ПОЛОЖЕННЯ 1892 Р.	191
Троян П.С. КОЛОНІАЛЬНЕ ПИТАННЯ В НІМЕЧЧИНІ 1841 – 1884 рр.: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	195
Плюта Н.В. ФРАНЦІЯ І КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНІ 80-90-Х РР. ХІХ СТОЛІТТЯ	198
Валюх Л.І. АНГЛО-НІМЕЦЬКИЙ КОНФЛІКТ В ПІВДЕННІЙ АФРИЦІ (1895 – 1896 рр.) В ОЦІНЦІ АНГЛІЙСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ	204
Хитровська Ю.В. ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО КЛІРУ В ДЕРЖАВНИХ ДУМАХ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ДИСКУСІЙ НАВКОЛО ПИТАННЯ ПРО МОЖЛИВІСТЬ УЧАСТІ ДУХОВЕНСТВА У ПОЛІТИЦІ В ПРАВОСЛАВНІЙ ПРЕСІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	209
Ласкавий Д.В. УГОДА ГРІНВУДА – БЕРАНЖЕ 1919 р. І НАФТОВИЙ СОЮЗ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА ФРАНЦІЇ	213
Скопова О.І. ЕТНОПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ КРИЗИ КОНСТИТУЦІЙНО-МОНАРХІЧНОГО ЛАДУ В ІСПАНІЇ (1918-1931 РР.)	216
Бородинська Л. ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ СПІЛЬНОТИ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН У ПОЛЬЩІ (1918-1939 РР.)	221
Давлетов О.Р. РІХАРД ДАРРЕ – ВІД АГРОНОМА-КОЛОНІЗАТОРА ДО МІНІСТРА ПРОДОВОЛЬСТВА ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТРЕТЬОГО РЕЙХУ: ШТРИХИ ДО ПОЛІТИЧНОГО ПОРТРЕТУ	225
Піковська Т.В. НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В ПРОГРАМАХ НІМЕЦЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У ПЕРШІЙ ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ В 1920 – СЕРЕДИНІ 1930-х рр.	229
Постоловський Р.М. ДЕМОКРАТИЧНІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ (1944 – 1945 рр.)	233
Віруцька С.В. СУСПІЛЬНО - ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ В ПОЛЬЩІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОДІЙ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ»	239
Лемак Н.М. ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ Е. ХІТА В УМОВАХ ЕВОЛЮЦІЇ ТРАДИЦІЙНИХ ЗАСАД КОНСЕРВАТИЗМУ ДО НЕОКОНСЕРВАТИЗМУ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)	244

Пелех Є.І. УЧАСТЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ ФРН У МІЖНАРОДНИХ ЗУСИЛЛЯХ ІЗ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ НА ТЕРИТОРІЇ БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНИ (1991-1995)	251
Генега І.М. ДОКТРИНА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ Є.ПРИМАКОВА: ВІД РОМАНТИЗМУ ДО ПРАГМАТИЗМУ?	255
Санжаревський О.І. СПІЛЬНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ОБОРОНИ БІЛОРУСІ ТА РОСІЇ В КІНЦІ 90-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ДОГОВОРУ ПРО СТВОРЕННЯ СОЮЗНОЇ ДЕРЖАВИ	261
Бояківський Л. С. ГЕОСТРАТЕГІЧНИЙ ПРОЕКТ БУДІВНИЦТВА ГАЗОПОРТУ ЯК ФАКТОР ЗМІЦНЕННЯ ЕНЕРГОБЕЗПЕКИ ПОЛЬЩІ: ДИСКУСІЯ В СЕРЕДИНІ КРАЇНИ	265
Павлюк Т. В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ ПРО ПРИЄДНАННЯ МІЖ ХОРВАТІЄЮ ТА ЄС	268
Буз О.М. ЖІНКИ В ПОЛІТИЧНІЙ ТЕОРІЇ	372
Троян С.С. ПОЛІТОЛОГІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ТЕОРЕТИКО-ЕКСПЛІКАЦІЙНИЙ ПІДХІД	276
ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРІОГРАФІЇ	
Якимчук О.О. ВІТЧИЗНЯНІ ІСТОРІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХЕТСТВА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ШЛЯХТИ РІВНЕНСЬКОГО ПОВІТУ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ	281
Ветвінська Н.О. ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ПРОБЛЕМИ В ІСТОРІОГРАФІЇ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОГО ЯЗИЧНИЦТВА В ХІХ- ХХ СТ.	286
Дібас О.А. КЛАСИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНБАСУ (1861-1914 рр.)	290
Грипич С.Н., Граб О.В. КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)	294
Гуч С. СТВОРЕННЯ БІБЛОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ІСТОРИЧНІ, ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ РЕГІОНИ УКРАЇНИ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ	299
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	303
ЗМІСТ	305

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 19

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – Третяк О.Ю.

Обкладинка – Самсонюк В.Б.

Підписано до друку 30. 09. 2010 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”. Наклад 100. Обліково-видавничих аркушів 30,00. Віддруковано засобами оперативної поліграфії ПП Самборський І.О., вул. Толстого, 3, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2010. – Випуск 19. – 309 с.
